

Deelresultaten ledenbijeenkomst 6 februari 2020

Analyse inbreng leden nieuwe museumdefinitie

Marit van Dijk

Den Haag, 4 mei 2020

Tijdens de *ICOM General Conference* in Kyoto 2019 werd het besluit over een nieuwe museumdefinitie uitgesteld. Eén van de belangrijkste beweegredenen was dat alle comités binnen ICOM zo meer tijd zouden hebben om hun achterban te informeren en te raadplegen. Ook van ICOM Nederland wordt straks een zienswijze verwacht over de nieuwe definitie. Deze analyse is een vervolgstap in dit proces. Bovendien biedt dit een mooie aanleiding om de diepte in te gaan over wat een museum is of zou moeten (kunnen) zijn. Wanneer krijg je immers de kans om zo fundamenteel bezig te zijn met de toekomst van je vak?

Het aanjagen van deze discussie gebeurt zoveel mogelijk in samenwerking met andere spelers in het Nederlandse museumlandschap. In dit kader organiseerde ICOM Nederland een eerste inhoudelijke discussie over de nieuwe museumdefinitie voor haar eigen leden. Die vond plaats op 6 februari 2020 in Museum Catharijneconvent in Utrecht.

Tijdens deze bijeenkomst werd een aantal prikkelende columns gepresenteerd, werd er gediscussieerd, en was er een schriftelijke vragenronde. Bij dit laatste onderdeel werd er gevraagd om te reageren op vragen met betrekking tot de museumdefinitie door kaarten in te vullen.

Deze kwalitatieve analyse is gebaseerd op de uitwerking van die ingevulde kaarten. In dit korte rapport wordt er duidelijk gemaakt hoe er werd gedacht over wat een museumdefinitie is, voor wie, en worden de opvattingen over de oude definitie, de nieuwe definitie en het proces in kaart gebracht. Het resultaat is een indruk van de verschillende antwoorden en associaties die uit de vragen naar voren kwamen. Voor een beeld van de rest van de middag is er online een verslag beschikbaar. Er is (met zorg) gestreefd naar een aangename en behapbare weergave van de grote diversiteit aan opvattingen die die middag de revue passeerden.

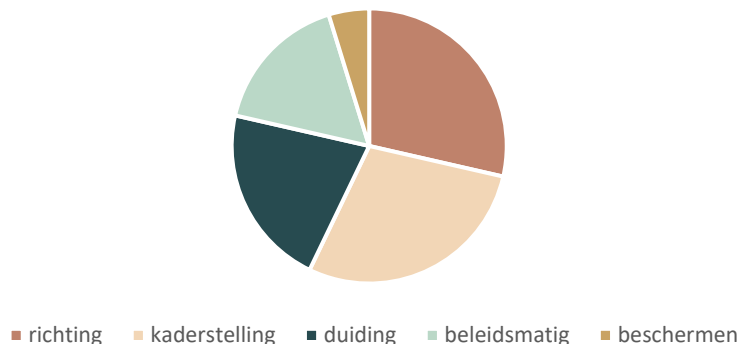
Werkwijze

De antwoorden die de basis vormen, zijn verzameld tijdens de ledenbijeenkomst op 6 februari. Er werden zes vragen verdeeld over zes tafels en alle aanwezigen werd gevraagd om iedere tafel langs te gaan en een vraag te beantwoorden. Uiteindelijk is niet iedere tafel even vaak bezocht; het aantal antwoorden per vraag varieert tussen de veertien en de dertig. Veel kaartjes hadden meerdere suggesties of antwoorden. Soms waren er zelfs op hetzelfde kaartje tegenstrijdige antwoorden te vinden.

Om de antwoorden overzichtelijk te maken, zijn deze gelabeld. Sommige antwoorden, met meerdere suggesties, wegen daardoor zwaarder dan andere. Daarnaast zijn er, voor de leesbaarheid van dit document, vragen samengevoegd.

Dit document kan, met het beperkte aantal respondenten en de wisselende weging van de antwoorden, niet representatief genoemd worden voor de opvattingen van de achterban van ICOM Nederland. Wel zijn er interessante verhoudingen en spanningen naar voren gekomen die de aandacht verdienen. Daarnaast is er geprobeerd om, waar mogelijk, relevante vragen naar boven te halen die interessant zijn voor de volgende stappen in het ophalen van opvattingen bij de leden.

1.a Wat is de functie van een museumdefinitie?

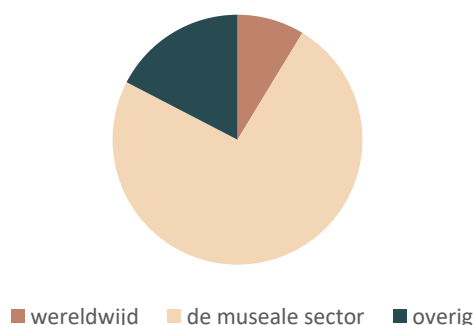


Bovenstaande vraag werd door maar liefst dertig mensen beantwoord. De antwoorden zijn verzameld onder verschillende categorieën. Zo wordt met **duiding** een definitie met ruimte voor interpretatie bedoeld. Terwijl een **kaderstelling** juist kijkt naar wat er binnen de definitie valt. Antwoorden die zich richten op een geschikte definitie voor de omgang met derden zijn onder **beleidsmatig** gecategoriseerd. Andere antwoorden gaven juist aan een visie voor de toekomst te willen zien: die zijn onder **richting** verzameld. Tot slot was er ook een klein aantal antwoorden waarin werd verwezen naar het borgen en veilig houden van de collectie als functie van de definitie: deze zijn verzameld onder **beschermen**.

1.b En voor wie is die?

De meeste respondenten (9) benoemden 'zakelijke stakeholders'; zakelijke of juridische doeleinden waar musea mee te maken hebben: zoals bij subsidies, wetgeving en andere geldstromen. Vrijwel direct daaropvolgend is de definitie voor 'iedereen' en 'voor musea' (beide acht keer genoemd). 'Publiek' als meer beperkte visie op 'iedereen' werd vijf keer benoemd. Als je 'iedereen' en 'publiek' samen zou nemen staat de gemeenschap, voor wie het erfgoed is, dus eigenlijk bovenaan. Daarnaast waren er in de marge, met elk twee keer genoemd, nog 'toekomstige generaties' en specifieke '*governing bodies*' zoals ICOM en de Nederlandse Museumvereniging.

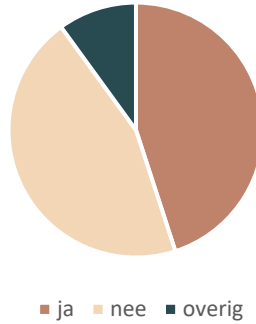
1.c Voor wie heeft de nieuwe museumdefinitie grote gevolgen?



Het overgrote deel van de respondenten gaf aan dat de grootste impact van de nieuwe museumdefinitie bij de musea zelf zal liggen. Sommigen denken dan aan de gehele sector, anderen aan de werking van musea op beleidsmatig vlak, specialistische musea of "de musea die hierdoor moeten veranderen". Een klein aantal (2) gaf aan deze impact op mondiale of wereldwijde schaal te zien. Één antwoord zat daar precies tussenin en gaf aan dat musea in het buitenland hier meeste last van zou hebben. In de marge (4) werd er ook aangegeven dat dit

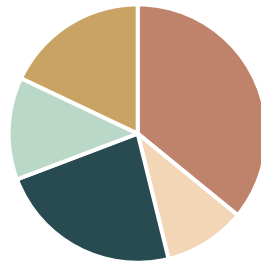
veel invloed zal hebben op “statistieken”, “potentieel politieke doeleinden”, “iedereen” en “witte museummensen”.

1.d Is er een verschil in de impact tussen grote en kleine musea?



Of er een verschil is tussen grote en kleine musea is onduidelijk gebleven. Ook onder de ja-stemmers lagen de antwoorden mijlenver uit elkaar van “grote musea zijn logger” tot “kleine musea hebben een ander budget”.

2.a.I Waaraan moet een museumdefinitie voldoen? (functie)



- zij moet beschrijven wat musea zijn
- zij moet beschrijven voor wie musea zijn
- zij moet niet beschrijven welke waarden musea nastreven
- zij moet beschrijven welke waarden musea nastreven
- zij moet zo neutraal mogelijk zijn

Een museumdefinitie is er volgens de meesten om te beschrijven wat musea zijn – simpel gezegd dan. Want ook binnen deze donkergroene taartpunt zijn weer nieuwe vragen te vinden: is dat door te beschrijven wat een museum doet? Of door wat je bereikt als museum? Bovendien: betekent dat ook dat je duidelijk gaat maken wat geen museum is en de definitie daarmee gaat dienen (als basis voor) een keurmerk?

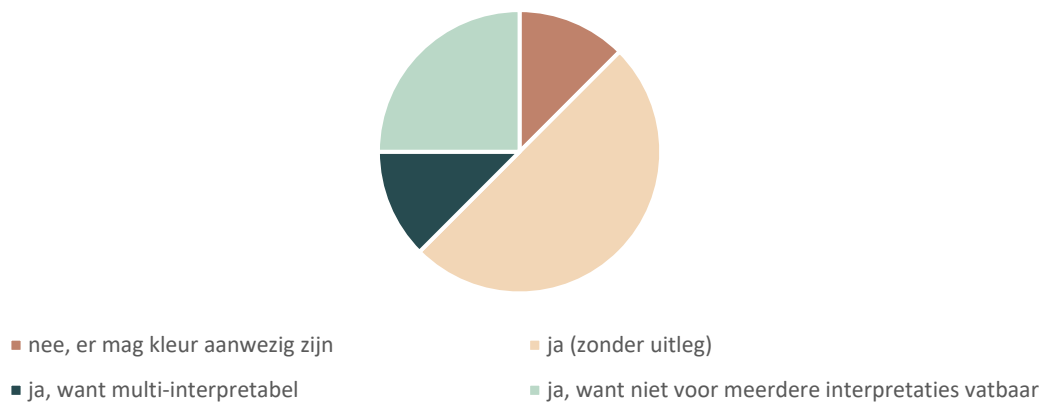
Iets minder respondenten (9) lieten weten dat de waarden die een museum na moet streven ook in een definitie horen: door te dienen als “handvatten voor verbetering” of door “de maatschappelijke rol te beschrijven als individueel museum of als sector”. De term “cultureel ecosysteem” kwam hierin vaker terug. Met die term werd bedoeld dat de museumsector als geheel de nieuwe definitie na kan streven, zonder dat musea hier op een individueel niveau op worden afgerekend.

Hierin tekent het eerste dilemma zich af waar de definitie zich toe moet verhouden: wordt er gekozen voor een lat of een drempel? Functioneert de definitie om de standaard hoog te houden (als keurmerk) of om musea gezamenlijk te helpen ontwikkelen (als ecosysteem). Ook de verantwoordelijkheid verandert daarmee: een keurmerk doet aanspraak op het individu en een ecosysteem op het collectief.

Daarnaast ging er een vijftal stemmen op om die waarden expliciet niet te benoemen. Volgens hen moet de definitie vrij blijven van ideologie of politieke opdracht.

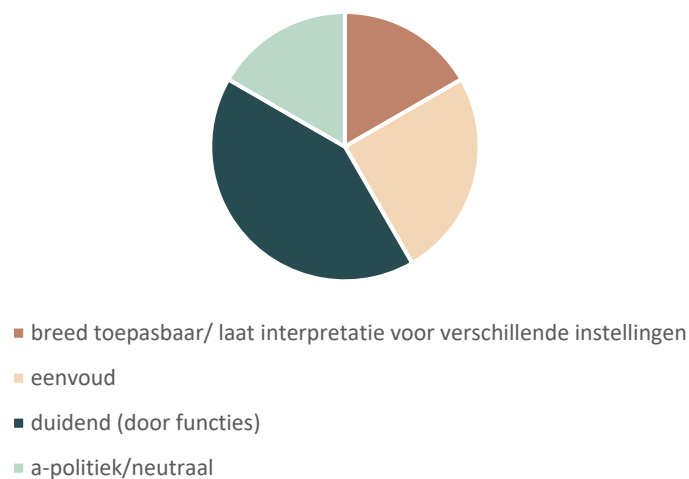
Ook werd er nog een aantal keer benoemd dat de museumdefinitie onder andere moet beschrijven voor wie musea zijn. Enerzijds werd hierin “een zo breed mogelijk publiek” gesuggereerd maar uit de andere hoek kwam ook “iedereen mits met publiek geld gefinancierd”.

2.a.II Waaraan moet een museumdefinitie voldoen? (neutraliteit)



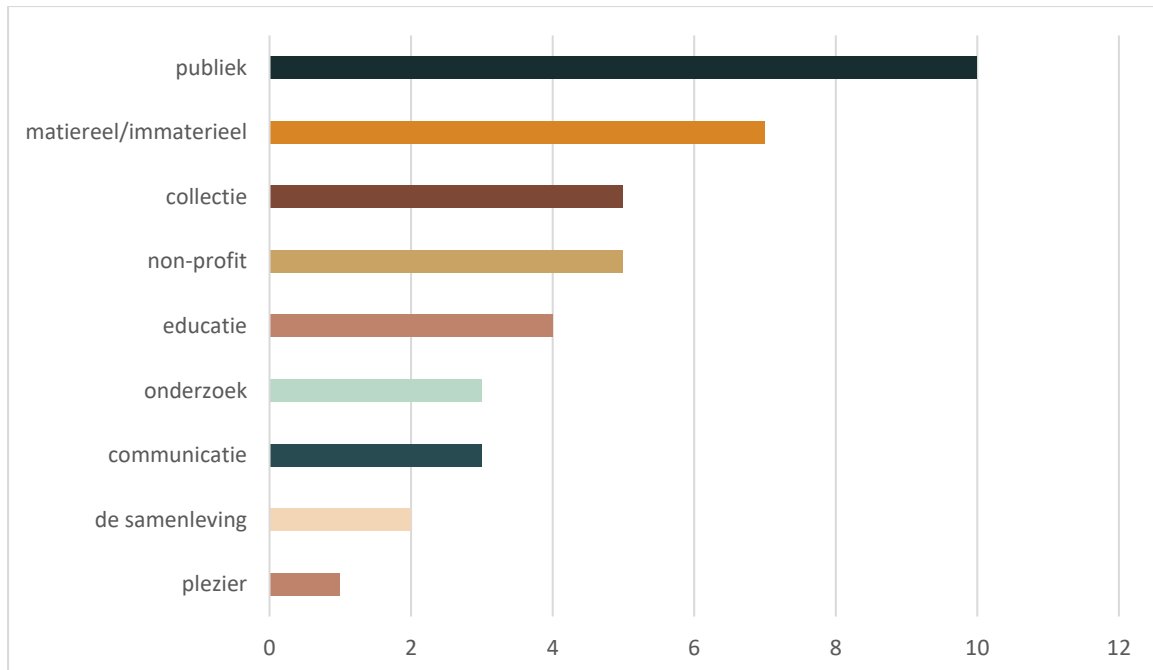
Een laatste element dat veelvuldig terugkwam (8) is de oproep tot een neutrale definitie. Hierin wordt duidelijk dat de oude museumdefinitie prima functioneert als status quo. De meningen verschilden over of een 'neutrale' definitie wel of niet leidt tot meerdere interpretaties.

3.a.I Wat vind je sterke punten van de oude definitie? (functie definitie)



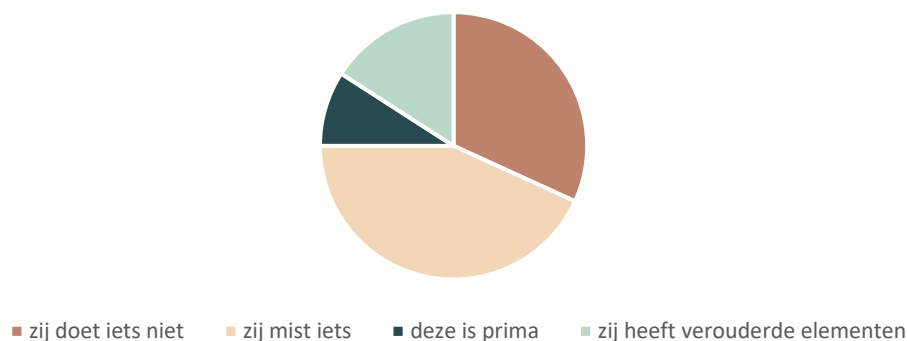
Een sentiment dat, voor twaalf respondenten, voort lijkt te komen uit de reacties op bovenstaande vraag is het gemak. Wat de oude definitie sterk maakt - neutraal, duidend, eenvoudig en breed toepasbaar - wijst op een definitie die handzaam is in gebruik. Een klein aantal respondenten reageerde op de functies van de oude definitie. Het belangrijkste voor de meesten van hen (5) was de duiding. Die duiding, veelal aan de hand van een functieomschrijving, is ook terug te zien in de onderstaande antwoorden die specifieke onderdelen van de definitie aanhaalden. De meeste reacties benoemden meerdere opties; vandaar het relatief grote aantal antwoorden.

3.a.II Wat vind je sterke punten van de oude definitie? (functie museum)



'Publiek' werd verreweg het vaakst benoemd: variërend van "open voor publiek" tot "het publiek dienen". Het is opvallend dat 'materieel/immaterieel', als meest recente onderdeel van de oude definitie, hierna het meest werd benoemd. Andere elementen zoals 'non-profit', 'collectie' en 'educatie' kwamen ook een aantal keer voor. Enkele stemmen gingen op voor 'onderzoek' en 'communicatie' en 'de samenleving' en 'plezier'.

3.b Wat vind je minder goed aan de oude definitie?



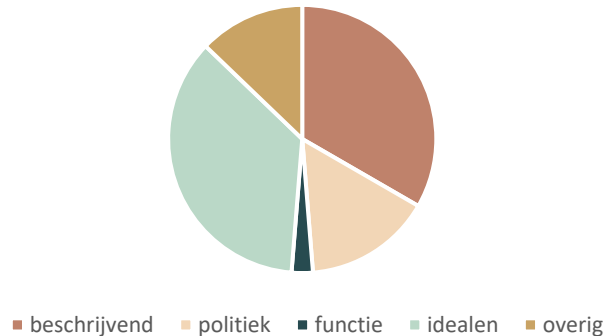
De mindere aspecten van de oude definitie tonen een aantal interessante zaken. De meeste mensen misten hierin 'iets' (19). Antwoorden hadden vaak specifieke suggesties zoals: "het afstoten van erfgoed", "hoe permanentie zich verhoudt tot rentmeesterschap", een "digitaal element", "toegankelijkheid" en "het achtergrondverhaal van waar je als museum vandaan komt". Ook termen die wél in de nieuwe definitie zitten zoals "transparantie", "verantwoordelijkheid" en "het milieu" werden hierin (een enkele keer) benoemd.

Een ander sentiment dat regelmatig terugkwam is dat de oude definitie iets niet doet. Zo geeft de definitie "geen stimulans tot relevantie", past deze "niet bij de huidige tijd" en is deze "te vrijblijvend". Bovendien werkt deze definitie "alleen in vrije samenlevingen".

Op zeven kaartjes werden verouderde elementen benoemd: “de noodzaak van een gebouw”, de nadruk op een traditionele collectie, “non-profit” en “*enjoyment*”.

Ook werden er rake vragen gesteld over of de oude museumdefinitie het ‘museumzijn’ misschien te makkelijk maakte. “*It sounds like a museum is an end in itself. It has no regard as to for whom we do our work as who/what guides our thinking.*” Kortom: moet de definitie meer maatschappijgericht in plaats van functiegericht worden? En zo ja, op welke schaal? Want hoe zit het dan met de functie van een museumdefinitie in minder vrije samenlevingen? Een reflectie op de opvattingen over de nieuwe definitie biedt hierin een helpende hand.

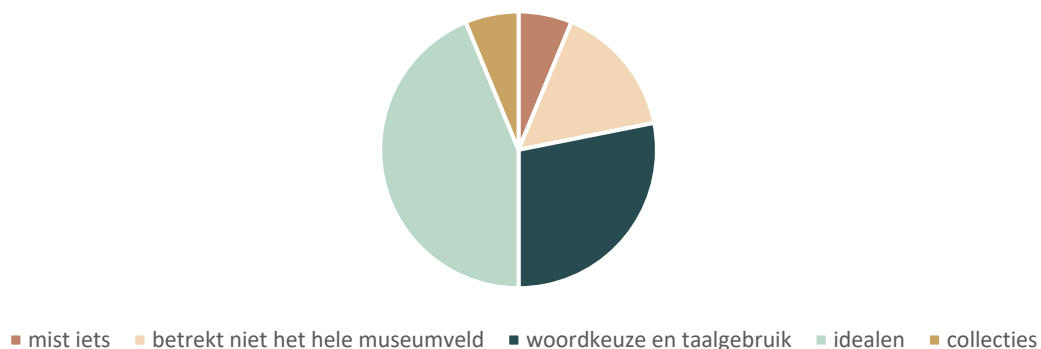
4.a Wat vind je de sterkste punten aan de nieuwe definitie?



Door een behoorlijk aantal respondenten (23) werden idealen namelijk benoemd als sterkste punt van de nieuwe definitie. Die gingen grotendeels over politieke ruggensteun - zeker voor collega’s in het buitenland - toekomstige generaties, en “universele nastrevenswaardige doelen” eventueel in navolging van de VN. Verder liggen de antwoorden hierbinnen dicht bij elkaar: van ‘maatschappelijke relevantie’ (3), ‘maatschappelijke oriëntatie’ (2) tot ‘*social justice*’ (2). Enkele einzelgängers waren: “universele nastrevenswaardige elementen”, “het idealistische” en “bijdragen aan welzijn”.

Net zoals bij de oude definitie waren ook een groot aantal van de antwoorden (13) gericht op het beschrijven van de goede elementen van de definitie. Het antwoord dat veruit het vaakst werd genoteerd was ‘inclusiviteit & meerstemmigheid’ (5). Daarop volgde ‘*partnership*’ en ‘bewustwording positie museum’. Ook ‘*planetary wellbeing*’ (2) en ‘*human dignity*’ (2) werden benoemd. Vervolgens is er nog een aantal unieke antwoorden zoals: “museumbrede definitie”, “transparant”, “toegankelijk voor iedereen” en “diversiteit”.

4.b Wat vind je er minder goed aan?



De idealen die worden aangemerkt als sterkste punt, worden door een iets kleinere groep (14) juist gezien als zwakste punt. De meeste reacties kijken naar de politieke lading, die “houdt een

beperking in”, en is “nadelig voor inclusiviteit”. Zo wil deze definitie “de gehele samenleving weerspiegelen met gekleurde collecties”, is deze “politiek correct, angstig”, “te activistisch” en “te sturend”. Een tweetal reacties focust op de mogelijke gevolgen van “*planetary wellbeing*”, gevreesd wordt voor uitsluiting van musea en onhaalbare doelen. Een enkeling wijst op mogelijke internationale gevolgen: “beperken we hiermee buitenlandse musea?” Twee anderen vinden dat de definitie juist niet inclusief is voor binnenlandse musea. Een enkeling geeft aan dat musea deze wereldproblemen niet kunnen oplossen.

Daaropvolgend gaat de meeste kritiek over de woordkeuze en het taalgebruik (9) dat als “onduidelijk” of “vaag” werd bestempeld. Met name *polyphonic* moest het ontgelden. ‘Nieuwe’ termen zoals democratisering, meerstemmigheid/*polyphonic*, inclusiviteit en transparantie, lijken nog niet dermate te zijn ingesleten in het museumveld dat deze als concreet streven gebruikt kunnen worden. Zowel de inhoud als de toepassing hiervan in de praktijk verdient nog meer aandacht. Ook is het taalgebruik volgens sommigen “te subjectief” en kan de definitie “eenvoudiger”, “minder controversieel” en “korter en duidelijker”.

Door een tweetal respondenten wordt de collectie gemist als ankerpunt van de definitie. Die wordt te weinig, of niet prominent genoeg, benoemd. Door drie anderen worden juist minder traditionele onderdelen van het museum gemist, zoals creativiteit, verzamelen, genieten, schoonheid en educatie. Ook ‘houvast’ blijkt te ontbreken aan deze definitie. Die idealen geven wel richting, maar niet noodzakelijk duiding.

Wat deze idealen doen met de positionering van musea in de praktijk baart menig respondent zorgen. Dit wordt duidelijk in de reeks vragen die zijn gesteld. “Moet een museum een overtuiging (kunnen) uitdragen?” Of een museum zich als neutraal mag positioneren is één ding; maar “gaat ICOM musea met deze definitie verplichten om kleur te bekennen”? Een enkeling vraagt zich af “waar de behoefte aan politieke sturing voor musea vandaan komt?” gevolgd door “Beantwoord de nieuwe definitie deze vraag?” De eventuele noodzaak hiervan voor collega’s in het buitenland is voor velen evident, maar of dat in de praktijk ook effect gaat hebben niet. Bovendien is het niet onduidelijk welke rol ICOM wil spelen in deze actieve bescherming van musea ten opzichte van overheden.

5.a Wat vind je van het proces om tot een nieuwe definitie te komen?



■ de visie achter het proces ■ het tempo ■ hoe democratisch het proces is ■ de organisatie

Reacties over het proces gingen over hoe democratisch het proces wel/niet was, de organisatie, het tempo en de visie erachter. In positieve zin werd het proces veelal gezien als democratisch en transparant (11). Tegelijkertijd werd er binnen diezelfde groep aangegeven dat het lastig om met zo veel mensen en meningen een waardevol proces te hebben en dat niet iedereen een stem heeft gehad.

Dertien aanwezigen schreven over de organisatie achter het proces. Volgens een vijftal aanwezigen hadden zowel ICOM als de Museumvereniging eerder actief moeten zijn. Verder werd de organisatie, zeker na Kyoto, veelal als “actief”, “transparant” en “productief”

omschreven. Vijf andere reacties gingen over het tempo waarin dit proces plaatsvindt: de meesten melden dat dit te laat is opgestart. De overige reacties over of dit sneller of juist langzamer moet, zijn gemixt. Tot slot wordt er nog door een drietal respondenten gemeld dat er meer mondiaal gedacht moet worden. Terwijl een ander juist aangeeft dat het proces simpel moet worden gehouden en hier niet “de hele wereld bij moeten worden betrokken”.

Conclusie

De verscheidenheid aan antwoorden laat maar weinig consensus zien. Wel is er een reeks interessante vraagstukken uit voortgekomen die om verdere duiding vragen en hopelijk een vervolg van dit proces verder kunnen ondersteunen.

Ruimte voor interpretatie of een eenduidig antwoord

De oude definitie wordt grotendeels als “helder” en “eenvoudig” beschouwd. Voor sommigen betekent dit ruimte voor interpretatie en voor anderen juist eenduidigheid. De nieuwe definitie wordt daarentegen gezien als “vaag” en laat te veel ruimte voor interpretatie. Tegelijkertijd wordt deze ook als “beperkend” ervaren. Een interessante vraag is of deze gemixte gevoelens liggen aan de inhoud van de definitie of het woordgebruik. Misschien is dit (in ieder geval deels) te wijten aan de nieuwigheid van dit moderne museumjargon dat nog niet overal is ingesleten. Daardoor komen de opgaven soms eerder groots en idealistisch over dan realistisch of haalbaar.

Tussen relevantie en ideologie

De nieuwe definitie vraagt om een (politieke) stellingname en dat stemt volgens sommigen “hoopvol”. Een duidelijke positionering ten opzichte van deze idealen wordt ook aangemerkt als sterkste punt van de nieuwe definitie. Maar bij de interpretatie en toepassing gaat het mis: dan ontstaat er een groot grijs, onafgebakend gebied. Welke verantwoordelijkheid draagt mijn museum dan? Word ik hier dadelijk op afgerekend? Hoe haalbaar zijn deze doelstellingen? De vraag is waar tussen de definitie en de dagelijkse dag deze idealen thuishoren: moeten die zich beperken tot een gemeenschappelijke visie of zou de interpretatie ook moeten worden vastgelegd? Of is het beter om de duiding van de verantwoordelijkheden aan de praktijk over te laten?

Hierin spelen ook buitenlandse musea die behoefte hebben aan politieke ruggensteun een belangrijke rol. Het lijkt voor de meesten volstrekt onduidelijk of deze musea iets hebben aan deze definitie of juist niet. Hier meer duidelijkheid over scheppen, lijkt een makkelijk te behalen winst.

Rekenschap aan collectie of gemeenschap

De oude definitie maakte duidelijk wat een museum is door zijn taken uiteen te zetten. Inmiddels ligt voor musea ‘wie ze zijn’ niet alleen bij deze taken, maar ook bij hun rol in de samenleving. Hier zit een knelpunt: ‘wat een museum is’ gaat niet langer alleen over wat een museum doet maar ook voor wie en waarom. Van een statische constructie gericht op de functie van een museum, is er een verschuiving naar een dynamisch en naar buitengericht kader: een maatschappijgerichte definitie. Dat betekent ook dat hoe sterker musea zichzelf definiëren als instellingen met een maatschappelijke verantwoordelijkheid, hoe meer ruimte er moet zijn voor dynamiek in de definitie.

Deze verschuiving leidt op haar beurt tot een gebrek aan houvast. Een naar buiten, maatschappijgerichte visie vraagt om meer flexibiliteit en afstemming met stakeholders. Daarnaast is het de moeite waard om verder te praten over hoe for-profit musea zich hiertoe kunnen verhouden. Hoe vormen musea gezamenlijk een afspiegeling van de hele samenleving? En moet die verantwoordelijkheid van bovenaf worden opgelegd?

Individuele organisaties of ecosysteem

Daarmee wordt misschien wel de belangrijkste kwestie duidelijk: dienen musea als ecosysteem te voldoen aan de definitie of is ieder museum individueel verantwoordelijk? “Musea functioneren niet meer als individuele instellingen”, tegelijkertijd worden de in de nieuwe

definitie gestelde opgaves simpelweg aangevoeld als eindeloos. “Hoe ga ik met mijn postzegelmuseum *planetary wellbeing* bewerkstelligen?” Anderen vragen zich af of het “een plicht is om ambitie te tonen.” Tegelijkertijd wordt er ook gezegd dat ICOM-leden, in het samen vinden en bepalen van deze ambities, juist dichter bij elkaar worden gebracht.